

Araştırma Makalesi

Türkiye Katılım Bankacılığı Sektöründe Covid-19 Öncesi (2018-2019) ve Sonrası Dönem (2020-2021) Toplanan Fonların ve Kullandırılan Fonların Aktif Karlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi

Examining the Relationship of Funds Collected and Funds Allocated with Return on Assets in Turkish Participation Banking Sector Before(2018-2019) and After COVID-19(2020-2021)

Salih TORUN

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

salih.torun@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0820-4203>

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
20.03.2024	07.07.2024

Öz

Covid-19 pandemisinin neden olduğu kriz finansal sistemdeki tüm kurumları çeşitli şekillerde etkilemiş ve finansal sektörün mühim bir bileşeni olduğu için katılım bankaları da bu olağanüstü dönemden etkilenmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet göstermekte olan beş katılım bankasının Covid-19 öncesi (2018-2019) ve Covid-19 pandemisi sonrası (2020-2021) topladıkları ve kullandıkları fonlar ile aktif karlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, 2018-2021 yılları arasındaki üçer aylık dönemler itibariyle fon toplama ve fon kullandırmaya ilişkin finansal oranları ile karlılık oranlarına ilişkin veriler derlenmiş olup; veriler SPSS 23 programında analize tabi tutulmuştur. Analiz öncesinde verilerin çarpıklık ve basıklık katsayıları üzerinden normallik testi yapılmış ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Verilerin VIF değerlerine bakılmış değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı bulunmadığı tespit edilmiştir. Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası dönem verilerini karşılaştırmak üzere Anova testleri ve regresyon analizleri yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre “TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon (F1)”, “Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar (F2)” ve “Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar (F3)” değişkenlerinin Türkiye’deki katılım bankalarının aktif karlılıklarını açıkladığı tespit edilmiştir. Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası döneme ilişkin tüm değişkenlere ilişkin verilerin istatistiki olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulgulanmıştır. Covid-19 pandemisi sürecinde “Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar” oranının katılım bankalarının aktif karlılıkları üzerindeki etkisi tersine dönerek negatife dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankası, fon toplama, fon kullandırma, aktif karlılığı, İslami finans.

Abstract

The crisis caused by the COVID-19 pandemic has affected all institutions in the financial system in various ways, and since it is an important part of the financial sector, participation banks have also been affected by this process. In this study, it is aimed to examine the relationship between the funds collected and used by the five participation banks operating in Turkey before COVID-19 (2018-2019) and after the COVID-19 pandemic (2020-2021) and their return on assets. In this context, data on financial ratios and profitability ratios related to fund collection and fund disbursement have been compiled for the quarterly periods between 2018-2021; The data were analyzed

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Torun, S., 2024, Türkiye Katılım Bankacılığı Sektöründe Covid-19 Öncesi (2018-2019) ve Sonrası Dönem (2020-2021) Toplanan Fonların ve Kullandırılan Fonların Aktif Karlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(3), 1194-1215.

in the SPSS 23 program. Before the analysis, normality test was performed on the skewness and kurtosis coefficients of the data, and it was determined that the data were normally distributed. The VIF values of the data were examined and it was determined that there was no multicollinearity between the variables. Anova tests and regression analyses were performed to compare the data for the period before and after the COVID-19 pandemic. According to the results of the study, it has been determined that the variables "TP Funds Allocated / Total Funds Allocated (F1)", "Total Funds Allocated / Total Assets (F2)" and "Total Funds Collected / Total Assets (F3)" explain the return on assets of participation banks in Turkey. It has been found that the data on all variables related to the period before and after the COVID-19 pandemic differ statistically significantly. During the COVID-19 pandemic, the effect of the "Total Funds Allocated / Total Assets" ratio on the return on assets of participation banks reversed and turned negative.

Keywords: Participation bank, funds collected, funds allocated, return on assets, Islamic finance.

1. Giriş

Katılım bankaları son on yılda gerek dünya çapında gerekse de Türkiye’de büyük bir ivme kazanmaya başlamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet göstermekte olan katılım bankalarının Covid-19 pandemisi öncesinde ve sonrasındaki dönemde fon toplama ve kullandırma ile aktif karlılıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılım bankacılığının faizsiz finansal araçlardan oluşturulması, vadeli işlem sözleşmelerinin birçoğunun katılım bankacılığı uygulaması içinde bulunmaması, (Özsoy, 2012: 52), fonlama sisteminin konvansiyonel bankacılığa göre daha az riske maruz kalması gibi sebeplerden ötürü katılım bankaları finansal krizlerden konvansiyonel bankalara nazaran daha çabuk çıktıkları görülmüştür (Gençtürk vd., 2021: 140). Katılım bankalarının Covid-19 pandemisinin neden olduğu krizi nasıl atlattıkları, özellikle fon toplama ve kullandırma ile aktif karlılıkları açısından hangi etkilere maruz kaldıkları merak konusu olup, araştırılmaya değer bir konudur.

Faizsiz finansal araçlarla ve kâr paylaşımı prensibi ile faaliyet gösteren katılım bankaları toplum ve bankacılık sistemi için karşılıklı faydalar sağlayan alternatif bir bankacılık anlayışı sunmaktadır. Katılım bankacılığının Türkiye’deki işlevlerinin ve rollerinin önemi dikkate alındığında, bu bankaların sağlıklı büyüyerek güçlenmeleri için fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri ile karlılık arasındaki ilişkiye önem verilmesi gerekmektedir.

Covid-19 pandemisi ile birlikte bankacılık sektörü de kriz ortamından etkilenmiştir. Özellikle şube bankacılığı uygulamalarından internet bankacılığı uygulamasına geçişi süreci hızlanmış, internet üzerinden verilen bankacılık hizmetleri çeşitlenerek artmıştır. Diğer taraftan bankalar bu sürece uyum sağlayabilmek için teknolojik altyapı yatırımlarına ağırlık vermiştir. Bununla birlikte ticari faaliyetlerdeki genel aksamalar bankaların kredi risklerini büyük oranda artırmıştır. Pandemi ortamında işletmelerin yeni kredi ihtiyaçlarının karşılanması ve bu kredi taleplerinin karşılanması için mevduat toplanması yeni arayışlar ve yeni modeller gündeme gelmiştir. Katılım bankaları da bu kapsamda Covid-19 pandemisi ortamında fon arz edenlerle fon talep edenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere İslami finans ilkeleri çerçevesinde gerekli değişiklikleri ve yenilikleri yaparak sürece uyum sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Covid-19 pandemisinin İslami bankacılık üzerindeki etkisi, finansal riskler, varlıkların değer düşüklüğü ve kar paylaşım sisteminin sıkılaştırılması gibi üç muhtemel risk olarak tespit edilebilir. Geleneksel bankalarla karşılaştırıldığı zaman, katılım bankacılığı, Covid-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik krizin etkilerini azaltmada daha esnek bir yapıya sahiptir. Katılım bankaları kâr paylaşımı teorisi ile avantajlı durumda olmakta ve böylece krizlerle başa çıkmada etkinliğini artırabilmektedir. Kriz dönemleri İslami bankaların pazar paylarını güçlendirebilmek için mükemmel bir fırsat olarak görülmektedir. Diğer taraftan kriz ortamlarında, İslami bankalar kredi sağlama, aktif kalitesinin bozulması ve kâr paylaşımını sıkılaştırma gibi risklerle karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle İslami bankaların, Covid-19 pandemisi sırasında faaliyetlerini yürütürken bu riskleri anlamaları gerekmektedir (Hasan, 2020: 19).

2. Amaç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

Covid-19 pandemisinin yeni olması nedeniyle, Türkiye de dâhil olmak üzere dünya çapındaki bankaları etkileyen bu pandeminin etkisi hakkında yapılan çalışmalar hala yetersizdir. Literatürde Covid-19 pandemisinin konvansiyonel bankalara olan etkilerini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktayken;

finansal kriz ortamlarında varlığa dayalı ve risk paylaşımı esaslı yapılarından ötürü finansal krizlere ve yapısal kırılmalara karşı daha dayanıklı olduğu iddia edilen katılım bankalarının Covid-19 pandemisi krizi dönemindeki performans etkilenmeleri merak konusu olmuştur. Bu çerçevede bu çalışmada; Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının topladıkları fonlar ve kullandırdıkları fonların karlılıklarını nasıl etkilediği, pandemi öncesinde ve pandemi döneminde hangi değişkenlerin katılım bankalarının fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri ile karlılıkları üzerinde etkisinin olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2.2. Kavramsal Çerçeve

Katılım Bankaları, Bankacılık Kanunu’na göre kurulan, özel cari hesaplar ve katılma hesabı aracılığıyla fon toplanması ve kredi kullandırılması temel olmak üzere faaliyette bulunan kuruluşlardır (Bankacılık Kanunu Madde 3). Katılım bankaları, faiz almak istemedikleri için tasarruflarını ticari bankalara yatırmak istemeyen yatırımcıların döviz, altın, arsa, bina gibi birikimlerini murabaha, mudaraba, müşaraka, icare, istisna ve selem sözleşmesi yöntemleriyle değerlendiren bankacılık kuruluşlarıdır. Katılım bankaları yatırımcıların tasarruflarını üretime dâhil edecek şekilde değerlendiren ve faaliyetlerini kar-zarar ortaklığı esaslarına göre şekillendiren kuruluşlardır (Takan, 2001: 16).

Türkiye’de ilk kez 1983 senesinde “Özel Finans Kurumları” adı verilerek kurulan İslami finans kurumları faaliyete başlamıştır (Tunç, 2016: 180). 2005 yılında Özel Finans Kurumları’na kanunla banka statüsü verilmesiyle birlikte “katılım bankaları” olarak anılmaya başlamışlardır (Aytekin ve Keskin, 2019: 104). 2022 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de üçü kamu sermayeli ve üçü özel sermayeli olan altı katılım bankası faaliyet göstermektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarına ait temel bilgilere aşağıda Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. incelendiğinde aktif büyüklüğü, özkaynaklar toplamı, net karı, personel sayısı ve şubesi sayısı ile çok net bir şekilde katılım bankacılığı sektöründe Kuveyt Türk katılım Bankası A.Ş.’nin lider konumunda olduğu görülmektedir. Aktif büyüklüğü sıralamasında kamu sermayeli Ziraat Katılım ikinci sırada, Vakıf Katılım ise üçüncü sırada gelmektedir. Özkaynak büyüklüğü açısından yapılan sıralamada ikinci sırada kamu sermayeli Vakıf Katılım ve üçüncü sırada ise Ziraat Katılım gelmektedir. Net kar sıralamasında Vakıf Katılım ikinci sırada, Ziraat katılım ise üçüncü sırada gelmektedir. İlk üç katılım bankası sıralamasında özel sermayeli Kuveyt Türk katılım ilk sırada yer alırken, kamu sermayeli iki katılım bankası Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım ilk üç sırada yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye Katılım Bankacılığı, Banka Bazında Temel Veriler (Haziran 2022)

	Özel Sermayeli Katılım Bankaları			Kamu Sermayeli katılım Bankaları		
	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.
Aktif Büyüklüğü (TL)	131.671.508	329.554.393	141.805.191	59.405.840	142.349.829	151.597.681
Özkaynaklar (TL)	7.210.283	20.857.564	8.995.260	3.175.193	14.867.931	8.168.125
Net Kar (TL)	652.405	5.821.586	1.834.562	686.739	2.478.845	2.111.581
Toplanan Fonlar	107.908.193	275.506.434	107.566.648	46.268.179	102.013.904	126.541.918
Kullandırılan Fonlar	67.314.621	167.322.105	76.528.801	30.070.568	84.689.939	105.354.488
Personel Sayısı	2.645	6.092	3.527	1.141	2.010	1.784
Şube Sayısı	226	449	316	77	141	135

Kaynak: <https://tkbb.org.tr/veri/istatistikler> (Erişim Tarihi: 01.11.2022)

Tablo 1’de yer alan Haziran 2022 verilerine göre toplanan fon ve kullandırılan fon büyüklüğü açısından Kuveyt Türk Katılım birinci sırada gelmekte, onu Ziraat Katılım izlemekte üçüncü sırada ise Vakıf Katılım gelmektedir.

Türkiye’de faaliyet göstermeye başladıkları 1983 yılından 2000’li yıllara kadar katılım bankaları, aktif büyüklüğü açısından bankacılık sektörü içinden en fazla %2 dolaylarında pay alabilmiş, bu pay sürekli artarak 2013 yılında %5,5 düzeyine ulaşmış; 2019 yılı sonu itibariyle %6,3’e ulaşmıştır (Erden ve Yanık, 2022: 205). 2022 Haziran ayı itibarıyla katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki payına bakıldığında ise bankacılık sektörünün aktif toplamının %8,3’ü, toplanan fonların %10,9’u, kullandırılan fonları %8’i ise katılım bankalarına aittir (<https://tkbb.org.tr>). Bu oranların hala oldukça düşük seviyelerde seyrettiği gözlenmektedir.

Bu verilere bakıldığında katılım bankalarının yeterli düzeyde büyüme hızı performansı gösteremedikleri, pazar payı açısından bankacılık sektöründe oldukça düşük oranda paya sahip oldukları görülmektedir. Halbuki kamu otoritesi katılım bankacılığının gelişmesini önemsemekte, katılım bankacılığının gelişebilmesi için çok sayıda düzenleme yapılmaktadır. Sektörde üç tane kamu sermayeli katılım bankasının faaliyet göstermeye başlamasıyla, katılım bankacılığının bankacılık sektöründen daha yüksek oranda pay alabilmesi için kamu otoritesi bizzat sektörde piyasa yapıcı olarak yer almaya başlamıştır (Eken ve Öztürk, 2019: 49).

İslami finans açısından fon arz edenlerle fon talep edenler arasında aracılık işlemi genellikle katılım bankaları tarafından yapılmakta olup. Katılım bankaları fon toplama ve toplanan fonları fon kullandırarak yatırımlara yönlendirmek olarak iki fonksiyonu üstlenmektedir. Katılım bankaları, söz konusu fon toplanması ve fon kullandırılması işlemlerini İslami prensiplere uygun şekilde yerine getirmektedirler (Alkış, 2018: 121).

Katılım bankaların mevduat toplaması söz konusu olmayıp fon toplamadaki hesap çeşitliliği açısından Özel Cari Hesap ve (Kar ve Zarara) Katılma Hesabı adı altında tasarruf sahiplerinden fon toplanması suretiyle kaynak temin etmektedir. Katılım bankaları Özel Cari Hesap için çalışma prensipleri gereği herhangi bir ödeme yapmamaktadırlar. Katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan farklılaştıran hesap türü, katılım hesabıdır. Katılım hesabında katılım bankasıyla fon arz eden arasında bir ortaklık söz konusu olmaktadır. Katılım bankaları Libor sistemiyle borçlanamayıp, yurt dışından katılma hesabı adıyla fon sağlayabilmektedirler (Özulucan ve Deran, 2009: 94).

Katılım bankacılığında fon kullandırma açısından nakit kredi kullandırılması söz konusu değildir. Fon kullandırılması; mudaraba, murabaha, muşaraka, icara, karz-ı hasen, mal karşılığı vesaik alımı satımı aracılığıyla nakit kullandırılması şeklindedir. Katılım bankacılığı sisteminde katılım bankalarıyla fon kullandırdıkları gerçek veya tüzel kişiler arasında ticari bir bağ kurulması söz konusu olup, katılım bankaları ticari amaçlarla mal ve gayrimenkul alımı satımı yapabilmektedir. Katılım bankalarının kullandırdıkları fonlar genelde uzun vadeli olup, fonun kullandırılmasında projenin karlılığı önem arz etmektedir. (Çiller ve Çizakça, 1989: 81). Katılım bankalarında fon kullandırma yöntemleri ortaklık (iştirak), kiralama ve satış bazlı olarak üç temel başlık ile kategorize edilmektedir. Ortaklığı esas alan fon kullandırma yöntemleri “muşaraka” ve “mudaraba” denen ortaklık yöntemiyle, satış esaslı yöntem “murabaha, istisna, selem ve “i’yne” işlemleriyle, kiralamaysa “icare” işlemiyle icra edilmektedir (Alkış, 2018: 121).

2.3. Literatür Taraması

Ersoy vd. (2020), çalışmalarında Covid-19 pandemisinin Türkiye’de görülmeye başladığı tarihten 10 hafta öncesini ve 10 hafta sonrasını kapsayan dönem için geleneksel bankaların ve katılım bankalarının krediler, takipteki krediler, yabancı para pozisyonu, mevduat-katılım fonu ve menkul kıymetlere ilişkin verileri kullanarak karşılaştırmışlardır. Çalışmanın bulgularında yerli özel ve kamu sermayeli mevduat bankalarıyla katılım bankalarının ekonomiye likidite sağlanması, kredi kullandırılması, kredilerin vadelerinin uzatılması ve takip oranlarının azaltılması biçiminde katkı sağladıkları görülmüştür. Diğer taraftan katılım bankalarının pandemi döneminde genelde cari hesap ve katılım hesaplarının, kullandırdıkları fonların, menkul kıymetlerinin, yabancı para pozisyonlarının ve takipteki kredilerinin yükseldiği, bilanço dışı yabancı para pozisyonlarının ve net yabancı para genel pozisyonlarının ise azaldığı bulgulanmıştır.

Yurttadur (2020) çalışmasında Covid-19 pandemisinin katılım bankalarının karlılıklarını hangi düzeyde etkilediğini araştırmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda pandemi öncesinde ve pandeminin dönemi için Türkiye’de faaliyet göstermekte olan katılım bankalarının, 2019 yılı dört çeyrek ve 2020 yılı dört çeyrek kapsamlı gelir tabloları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Covid-19 pandemisi ile ortaya çıkan ekonomik krizin tahmin edilenin tersine katılım bankalarının karlılığını olumsuz (negatif) yönlü olarak etkilemediği, aksine pandemi döneminde katılım bankalarının karlılıklarını artırdıkları tespit edilmiştir.

Şensoy vd. (2020) araştırmalarında Türkiye’de faaliyet göstermekte olan katılım bankalarının, ekonomide genel bir durgunluğa neden olan Covid-19 pandemisinin faaliyet süreçleri, müşteri ve personel tabanında nasıl etkilendiklerini, duruma uyum sağlayabilmek için hangi önlemleri aldıkları ve ileriye bakan tutumlarının nasıl geliştiğini irdelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, katılım bankalarının geleneksel bankalarına nazaran ekonomik krizlerden daha fazla etkilenmekte olduğu ve topladıkları fonlarda küçük ölçekte düşmeler yaşandığı, kullandırılmış fonlarda ise geleneksel bankalardan daha yüksek bir oranda büyüme gerçekleştiği görülmüştür.

Palembang ve Indah (2020) çalışmalarında Endonezya’da faaliyet gösteren 34 İslami bankanın Covid-19 pandemisi öncesinde ve sırasında finansal performanslarındaki farklılıkların incelenmesini amaçlamışlardır. Verilerin analizi amacıyla Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) kullanılmışlardır. Çalışmanın sonuçları, Endonezya’daki Covid-19 pandemisi öncesinde ve sırasında İslami bankacılığın finansal performansında farklar bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, Covid-19 pandemisi öncesi ve sırasında, Sorunlu Finansman, Sermaye Yeterlilik Oranı ve Aktif Karlılığından (ROA) oluşan İslami bankacılık finansal performansı üstünde önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Köse vd. (2021) çalışmalarında Türkiye’de faaliyet gösteren 6 katılım bankasının performanslarının CAMELS oranları kullanarak çok kriterli karar verme tekniklerinden MAUT yöntemiyle ölçmeyi amaçlamışlardır. Çalışma kapsamındaki oranlar Covid-19 öncesini temsilen 2020 yılının ilk çeyrek dönemi ve Covid-19 sonrasını temsilen 2020 yılının ikinci çeyrek dönemi esas alınarak konsolide finansal tablolardan hesaplanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, en iyi performansı, 2020 yılının ilk çeyreğinde Türkiye Finans Katılım Bankası’nın, 2020 yılının ikinci çeyreğinde ise Vakıf Katılım Bankasının sergilediği saptanmıştır.

Gençtürk vd. (2021) çalışmalarında Covid-19 pandemisi döneminde katılım bankalarının genel performansları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamışlardır. Katılım bankalarının Covid-19 pandemisi dönemindeki performanslarını değerlendirebilmek üzere; toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, tasfiye edilecek alacaklar, toplam aktifler, özkaynaklar, dönem net karı, personel sayısı ve şube sayısı değişkenleri belirlenmiştir. Bu değişkenler “CRITIC” yöntemi ile ağırlıklandırılarak analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonucunda gerek pandemi öncesi gerekse pandemi sonrasında Vakıf Katılım Bankası AŞ.’nin en iyi performans gösteren katılım bankası olduğu bulunmuştur. Covid-19 pandemisi öncesi katılım bankalarının performans değerlemesinde tasfiye edilecek alacaklar değişkeni önemli bir önceliğe sahip iken, pandemi sonrası dönemde “dönem net karı” ve “tasfiye edilecek alacaklar” değişkenlerinin katılım bankalarının genel performans değerlendirmesinde önceliğinin yükseldiği tespit edilmiştir.

Çöllü (2021) araştırmasında Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların Covid-19 pandemisi döneminde etkilenip etkilenmediğinin karşılaştırmalı olarak incelenmesini ve Covid-19 pandemisinin neden olduğu krizin banka grupları arasında farklı etkilere neden olup olmadığının değerlendirmesini amaçlamıştır. Bu çerçevede katılım bankalarına ve konvansiyonel bankalara ait seçilen finansal oranlar, Covid-19 öncesi ve Covid-19 dönemi arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı Wilcoxon T testi ile analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, Covid-19 pandemisi dönemi için katılım bankalarının geleneksel bankalardan daha dayanıklı olduklarına ilişkin yeterli bulgu tespit edilmemiştir. Pandeminin başlangıcı kabul edilebilecek Haziran 2020 dönemine ilişkin verilerin kullanılmasıyla ulaşılan tespitler, pandeminin Türkiye’deki katılım bankalarına ve geleneksel bankalara yönelik olumsuz etkisinin bankalar ve düzenleyici kuruluşlar tarafından alınmış detaylı önlemlerin etkisinde sınırlı seviyede kaldığını göstermektedir.

İchsan vd. (2021) çalışmalarında 2011-2020 dönemi yıllık mali tablo verilerini kullanarak, İslami Bankaların Covid-19 pandemisi sırasında finansal performansını regresyon yöntemi ile analiz etmeyi

amaçlamışlardır. Çalışmanın sonuçları Sermaye Yeterlilik Oranı, Faaliyet Giderlerinin Faaliyet Gelirlerine Oranı, Kullandırılan Fonlar/Toplanan Fonlar Oranı, Aktif Karlılığı (ROA) üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Diğer yandan Sorunlu Finansman oranının aktiflerin karlılığı üzerinde negatif ve küçük bir etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır.

Sihotang (2021) Endonez’ya’da faaliyet gösteren İslami bankaların Covid-19 pandemisinden etkilenme düzeylerini araştırmışlardır. Çalışmadaki araştırma nitel veri analizinin yapıldığı bir doküman incelemesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları Covid-19 pandemisini takip eden finansman etkisiyle sorunlu finansmandaki artışın finansman için başvuran müşterilerin azalması ve İslami banka ürünlerine olan talebin azalması da dahil olmak üzere, İslami bankacılığın çeşitli yönlerden yaşadığı düşüşü tespit etmişlerdir.

Khoirunnisa ve Aliludin (2021) çalışmalarında İslami Bankacılığın etkinliğini ölçerek, Endonezya’da faaliyet gösteren 13 İslami Bankanın Covid-19 pandemisinin ortaya çıkmasıyla faaliyetlerinin kesintiye uğrayıp uğramadığını analiz etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada araştırma yöntemi olarak, Ölçeğe Göre Değişken Getiri modeliyle Veri Zarflama Analizi yöntemi kullanılmıştır. Aracılık yaklaşımına dayalı olarak kullanılan değişkenler, girdi olarak “Toplam Varlıklar”, “Üçüncü Şahıs Fonları” ve çıktı olarak “Faaliyet Geliri ile Finansman” değişkenleri esas alınmıştır. Çalışmanın sonuçları Endonezya’daki İslami bankaların hem Covid-19 pandemisi öncesinde ve sırasında etkin olmadığı, pandemi öncesi için %68,12 ve pandemi sırasında %69,64’lük bir skorla etkili olmadığıdır. Covid-19 pandemisi öncesi ve sırasındaki verimlilik skorunun anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu, Covid-19 pandemisinin Endonezya’daki İslami Bankacılık sektörünü, bilhassa da verimliliklerini etkilemediğini göstermektedir.

Gürçay ve Çakan (2022) çalışmalarında Covid-19 öncesi dönem ile Covid-19 pandemisinin etkilerinin sürdüğü 2020 ve 2021 yılı bankacılık sektörü verileri aracılığıyla katılım bankalarıyla mevduat bankalarının pandemi krizinden etkilenme seviyelerinin farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu çerçevede seçilen beş özel mevduat bankası ile beş katılım bankası karlılık, risklilik, borç ödeme gücü, likidite, aktiflerin kalitesi ve sermaye yeterliliği açısından oran analizi yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Katılım bankalarıyla mevduat bankaları arasındaki oran farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olup olmadığı ise t-testi ile sınanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre Covid-19 pandemisi sürecinde aktiflerin kalitesi açısından katılım bankalarının daha iyi durumda oldukları, bunun dışındaki değişkenlerde istatistiki olarak anlamlı farklılıklar bulunmadığı tespit edilmiştir.

Diker ve Onay (2022) çalışmalarında Türkiye’de faaliyet göstermekte olan katılım bankalarının Covid-19 pandemisi sürecindeki finansal performanslarını analiz etmişlerdir. Türkiye’de faaliyette bulunan 6 katılım bankasının “Toplanan Fonlar/Özvarlık” oranı, “Kullandırılan Fonlar/Özvarlık” oranı, “Toplanan Fonlar/Toplam Aktif” oranı, “Kullandırılan Fonlar/Toplam Aktif” oranı, “Net Kar/Özvarlık” oranı, “Dönem Net Karı/Toplam Aktifler” oranı, “Dönem Net Karı/Personel Sayısı” oranı, “Dönem Net Karı/Şube Sayısı” oranları 2019 yılı ve 2020 yılı (Covid-19 pandemisinin sürdüğü) hesaplanmış ve bu oranlar TOPSİS yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının Covid-19 pandemisinin olumsuz etkilerinden son derece sınırlı seviyede etkilendiği tespit edilmiştir. Bunun nedenleri ise bankacılık hizmetlerinde hızlıca gerçekleştirilen dijital dönüşüm ve pandemi sürecine hazırlıklı olarak girilmiş olması şeklinde yorumlanmıştır. Katılım Bankalarının Covid-19 pandemisi sürecinde hizmetlerini aksatmadıkları, pandemi koşullarında müşterilerine ilave süre ayırma, alacakların yeniden yapılandırılması, ödeme kanallarına ulaşım konusunda müşterilerine kolaylıklar sağlanması uygulamalarla başarılı bir şekilde yönettikleri gözlenmektedir. Çalışmadaki analizlerin sonuçlarına göre 2019 yılında gerçekleşen performans sıralaması Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Emlak Katılım ve Albaraka Türk olarak tespit edilmiştir. Covid-19 pandemisi döneminde ise (2020 yılı) performans sıralamasının Kuveyt Türk, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Emlak Katılım, Türkiye Finans ve Albaraka Türk şeklinde gerçekleştiği tespit etmiştir.

Delice ve Karadağ (2022) çalışmalarında 2008 küresel finansal krizi ve Covid-19 pandemisi kaynaklı küresel ekonomik problemler karşısında Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankaları ile mevduat bankalarının performanslarında meydana gelen değişimler mukayeseli olarak incelemişlerdir.

Çalışmada ekonomideki yapısal kırılmaları göz önünde bulunduran Gregory-Hansen eş bütünleşme testi kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak “İşletme Giderleri/Aktifler” oranı, “Finansman/Mevduat (katılım fonu)” oranı, sorunlu finansman ve sermaye yeterlilik oranı kullanılmış, bu bağımsız değişkenlerin aktif karlılıkları üzerindeki etkileri analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre 2008 finansal krizinden sonra katılım bankalarının performansında 2010 yılında yapısal bir kırılma oluşmuş, Covid-19 pandemisi sürecinde ise herhangi bir yapısal kırılma meydana gelmemiştir. Mevduat bankaları bakımından ise, 2008 global finansal krizden hemen sonra 2009 yılında yapısal bir kırılma meydana geldiği tespit edilmiştir.

Leni ve Zunadi (2022) çalışmalarında Covid-19 pandemisinin ortasında İslami bankacılığın gelişimini ve Covid-19 pandemisinin ortasında uygulanan işletme stratejilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonuçları, aktif bileşeninin ve yapısının Mart 2020 ile Temmuz 2020 arasındaki dönemde yüzde 1,16 büyüdüğünü ve en büyük büyümenin Mart 2020 ile Temmuz 2020 arasında gerçekleştiğini göstermiştir. Covid-19 pandemisinin ortasında İslami Bankacılık, sağlık protokolleri, ATM makinesi tesisleri, artan dijital tabanlı hizmetler, mobil bankacılık ve müşteri işlem ihtiyaçlarını karşılamak için Nakit Yönetim Sistemini iyileştirerek ofis hizmetlerini artırmışlardır.

Fajri vd. (2022) çalışmalarında Covid-19 pandemisinin İslami bankaların iş sektörleri finanse etmesine ve aktif karlılıkları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Analiz için bir ARDL eş bütünleşme testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, Covid-19 pandemisinin uzun vadede İslam Bankası karlılığı ile negatif bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ulaştırma, depolama ve iletişim sektörlerine sağlanan finansman, kısa vadede daha yüksek karlılıkla ilişkilendirilmektedir. Diğer taraftan, toptan ve perakende ticaret sektörlerine sağlanan finansman, İslam Bankası'nın karlılığını olumsuz etkilemiştir.

El-Chaarani vd. (2022) çalışmalarında Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde Covid-19 pandemisi öncesinde ve sırasında İslami ve geleneksel bankacılık sektörünün finansal gelişimini açıklamak ve karşılaştırmayı ve İslami ve konvansiyonel bankaların performansını Covid-19 pandemisi dönemi öncesinde ve esas olarak etkileyebilecek faktörleri incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışma kapsamında bankaların 2017-2020 dönemine ilişkin finansal tablo verileri kullanılmıştır. Veriler, t-testi, çoklu regresyon kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; geleneksel bankaların İslami muadillerine göre daha yüksek düzeyde finansal performans ve finansal likidite sunduğu Covid-19 pandemisi sırasında İslami bankalarla geleneksel bankalar arasında önemli bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneksel bankaların Covid-19 pandemisi krizi döneminde finansal risklerini yönetmek için daha yüksek kapasite ortaya koydukları ve yüksek düzeyde takipteki kredi, yüksek enflasyon oranı ve yüksek önemsiz maliyet yüzdesinin finansal performans üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu görülmüştür. Diğer taraftan Covid-19 pandemisi döneminde, yüksek düzeyde likidite riskinin İslami bankaların performansını artırdığını ancak bu etkinin pandemi döneminde keskin bir şekilde düştüğü görülmektedir.

Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde katılım bankalarının operasyonel süreçlerinin Covid-19 pandemisi krizinden etkilendikleri görülmektedir. Ancak alanyazında finansal sektörün önemli dinamiklerinden biri olan ve finansal krizlerden çıkışta önemli etkileri görülen katılım bankalarının Covid-19 pandemisi sürecindeki fon toplama ve fon kullandırmaları ile bu iki fonksiyonun aktif karlılıkları ile ilişkisine ilişkin çalışmalara rastlanmamıştır. Bu çerçevede Covid-19 pandemisinin neden olduğu krizin Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının fon toplama ve fon kullandırma fonksiyonları ve karlılıkları üzerine etkilerinin araştırıldığı bu çalışmanın alanyazına önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

2.4. Yöntem

Türkiye’de faaliyet göstermekte olan beş katılım bankasının 2018-2020 dönemine ait fon toplama ve fon kullandırmalarına ilişkin seçilmiş oranları ile karlılık oranları arasındaki ilişkiler regresyon analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Türkiye’de faaliyette bulunan 6 katılım bankasından bir tanesi (Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş) analiz dönemine ait tüm verileri olmadığı için (2019 yılında faaliyet izni almıştır) analiz dışında bırakılmıştır. Diğer beş katılım bankasının faaliyet yapıları, aktif büyüklükleri, özkaynak büyüklükleri birbirinden farklı olduğu için yapılacak genel bir regresyonda analizi anlamsızlaştırabileceği endişesiyle katılım bankaları oluşturulan regresyon modeli doğrultusunda ayrı ayrı analize tabi tutulmuştur.

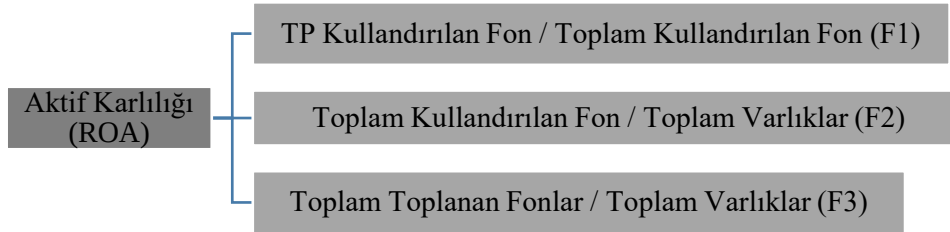
Analiz kapsamındaki bankaların verilerinin çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş (Tablo 3) ve aşağıda belirtildiği gibi literatürde kabul edilen aralıkta değiştiği görülmüş, bu sebeple verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir. Verilerin Q-Q grafiklerinin incelenmesi sonucunda da verilerin normal dağıldıkları görülmüştür.

Literatürde normallik testleri yapılırken betimsel istatistikler (çarpıklık ve basıklık katsayıları gibi), grafikler (normal dağılım eğrisi ile histogram, normal Q-Q grafiği, gövde-yaprak diyagramı, kutu grafiği vb.) veya hipotez testleri (Kolmogorov- Smirnov, Shapiro Wilk vb.) kullanılmaktadır (Pituch ve Stevens, 2016).

Normalliğin iki bileşeni çarpıklık ve basıklık olarak ifade edilebilir. İlgili literatürde veri dağılımının normalliğini tespit etmek üzere çarpıklık ve basıklık katsayıları ile ilgili olarak belirli kesme noktaları belirtilmiştir. Buna göre eğer veri dağılımı normal ise çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile 1 aralığında olması gerektiği; eğer çarpıklık katsayısı -1 ile 1 aralığında ise basıklık katsayısının -2 ile 2 aralığında, eğer basıklık katsayısı -1 ile 1 aralığında ise çarpıklık katsayısının -2 ile 2 aralığında olması gerektiği ifade edilmektedir (Leech vd., 2005).

2.5. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, bağımlı değişken olarak aktif karlılığı, bağımsız değişken olarak fonlamayı ve fon kullanılamayı temsilen aşağıda Tablo 2’de gösterilen 3 adet finansal oran kullanılmıştır. Oluşturulan regresyon modeli ise aşağıda Şekil 1’de gösterildiği gibidir:

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Tablo 2: Araştırma Kapsamındaki Değişkenler

Değişken	Açıklama	Değişken Türü	Beklenen etki
Aktif Karlılığı: (ROA) Dönem Net Karı / Aktif Toplamı	Aktif kârlılığı, net karın, aktif toplamına bölünmesi ile hesaplanmaktadır (Rose, 2002: 32). ROA, bankaların sahip olduğu varlıklar ile kâr üretme potansiyelinin bir ölçüsüdür (Pandya, 2012: 152). ROA, bankaların varlık yönetimindeki etkinliğini de yansıtmaktadır.	Bağımlı Değişken	Sabit
TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon (F1)	Katılım bankasının toplam kullandığı fonlar içinde Türk Lirası üzerinden kullandırılan fonların	Bağımsız Değişken 1	Oranın artmasıyla ROA’nın yükselmesi beklenmektedir.

	oranını göstermektedir. Bu oranla, toplanan TP fonların ne kadarının fon olarak kullandırıldığını gösterir.		
Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar (F2)	Katılım bankasının toplam kullandığı fonların toplam aktifleri içerisindeki payını göstermektedir.	Bağımsız Değişken 2	Oranın artmasıyla ROA'nın yükselmesi beklenmektedir.
Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar (F3)	Katılım bankasının topladığı toplam fonların pasif toplamı içerisindeki payını ya da aktifin yüzde kaçının toplanan fonlar ile finanse edildiğini gösteren orandır.	Bağımsız Değişken 3	Katılım bankaları ne kadar fazla fon toplar ise o kadar çok fon kullandırabilecekleri için oranın artmasıyla ROA'nın artması beklenmektedir.

6. Bulgular

Tablo 3 incelendiğinde “TP Kullandırılan Fonlar/Toplam Kullandırılan Fon” (F1) oranının, “Toplam Kullandırılan Fonlar/Toplam Varlıklar (F3)” oranının ve “Aktif Karlılığı (ROA)” oranının minimum ve maksimum değerlerinin Covid-19 öncesinde daha yüksek olduğu, aralığın daha yüksek olduğu, ortalamasının da daha yüksek olduğu; Covid-19 sonrası dönemde ise minimum ve maksimum değerlerinin azaldığı ve aralığın çok azaldığı ortalamasının ise düştüğü görülmektedir. Aynı şekilde üç oranın çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1/-1 aralığında seyretmesinden dağılımının normal olarak kabul edilmesi için yeterli olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

	Veri Aralığı		Minimum		Maximum		Ortalama		Std. Sapma		Varyans		Çarpıklık		Basıklık	
	Önce	Sonra	Önce	Sonra	Önce	Sonra	Önce	Sonra	Önce	Sonra	Önce	Sonra	Önce	Sonra	Önce	Sonra
F1	,3199	,50	,5497	,22	,8696	,72	,6827	,4792	,0853	,1772	,007	,031	,507	-,019	-,594	-1,683
F2	,2982	,24	,5287	,48	,8269	,73	,6582	,5890	,0702	,0684	,005	,005	,471	,468	,020	-,536
F3	,2532	,15	,5654	,69	,8186	,84	,7068	,7587	,0639	,0402	,004	,002	-,644	,239	-,093	-,769
ROA	,0153	,01	,0002	,00	,0155	,01	,0064	,0053	,0042	,0035	,000	,000	,420	,408	-,780	-,898

Diğer taraftan “Toplam Toplanan Fonlar/Toplam Varlıklar (F3)” oranının tüm değerlerinin Covid-19 dönemindeki değerlerinin Covid-19 öncesi dönem değerlerinden daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Oranın çarpıklık ve basıklık değerleri dağılımının normal olarak kabul edilmesi için yeterli görülmektedir. Covid-19 döneminde katılım bankalarının topladıkları toplam fonların toplam varlıklara oranının yükseldiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Albaraka Türk Covid-19 Öncesi ve Covid-19 Dönemi Model Bulguları

Bağımlı Değişken	ROA				Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
Katılım Bankası	Albaraka Türk	Dönem:	Covid-19 Öncesi			
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	P	Tolerans	VIF
Sabit	0,017	0,026	0,662	0,544		
F1	-0,012	0,020	-0,610	0,575	0,274	3,649
F2	0,038	0,039	0,966	0,389	0,316	3,164

F3	-0,044	0,023	-1,880	0,133	0,697	1,434
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	P		
0,789	0,622	0,339	2,198	0,231		
Katılım Bankası	Albaraka Türk	Dönem:	Covid-19 Dönemi	Çoklu Doğ. Bağ.İst.		
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	0,070		6,091	0,004		
F1	0,009	1,104	5,577	0,005	0,416	2,403
F2	-0,072	-1,521	-6,264	0,003	0,276	3,618
F3	-0,037	-0,934	-4,685	0,009	0,411	2,436
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,967 ^a	0,935	0,886	19,109	,008 ^b		

(a. Bağımlı Değişken (ROA), b. Tüm değişkenler)

Albaraka Türk Katılım bankasının aktif karlılığı ile F1, F2, F3 oranları arasındaki doğrusal regresyon modellerinin anlamlılığı ANOVA testi ile incelenerek Covid-19 öncesi dönem istatistiksel olarak anlamsız, Covid-19 dönemi ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunan Covid-19 döneminde düzeltilmiş R² değeri 0,886 olarak hesaplanmıştır. Bu değer anlamı Covid-19 dönemi için ROA'daki değişkenliğin %88,6'sının doğrusal regresyon modeli aracılığıyla bu üç bağımsız değişken tarafından açıklandığıdır.

Ayrıca modeldeki bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı VIF katsayısı ile incelenerek çoklu doğrusal bağlantının olmadığına karar verilmiştir. Bağımsız değişkenlere ilişkin korelasyon matrisinin tersinin köşegen öğelerine varyans şişme (Variance Inflation Factor: VIF) değerleri adı verilir. VIF değeri, aşağıdaki eşitlik kullanılarak tolerans değerleriyle de hesaplanabilmektedir:

$$VIF_j = 1/\text{tolerans} = 1/(1-R^2)$$

Bir yaklaşıma göre VIF_j değerleri 30'un üzerinde olduğu hallerde bağımsız değişkenler arasında kuvvetli çoklu bağlantı olduğunu göstermektedir. VIF_j bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantıları saptamak üzere kullanılan en iyi ölçülerden bir tanesidir (Montgomery vd., 2013: 286). Tablo 1'de yer alan VIF değerlerine bakıldığında değişkenler arasında (F1, F2 ve F3) çoklu doğrusal bağlantı bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde Covid-19 dönemi için her üç değişkenin de etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Katsayılar için hesaplanan t değerlerine göre etkilerin birbirine yakın olmakla birlikte F2 değişkeninin etkisinin daha büyük olduğu görülmektedir. Ulaşılan bulgulara göre Covid-19 dönemi için regresyon doğrusunun tahmini aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

$$\text{ROA Covid-19 dönemi} = 0,070 + 0,009 F1 - 0,072 F2 - 0,037 F3$$

İki model karşılaştırıldığında Covid-19 öncesi döneme ilişkin modelin istatistiksel olarak anlamsız bulunması en önemli farklılıktır. Covid-19 öncesi dönemde model ve katsayı tahminlerinin anlamsız olmasına rağmen etki yönlerinin farklı olması ikinci bir farklılıktır. F1 değişkeni Covid-19 öncesi dönemde negatif etkili iken Covid-19 döneminde pozitif etkilidir. F2 değişkeni için tersi durum söz konusudur. F3 değişkeninde ise her iki dönem için de etkinin negatif olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Kuveyt Türk Covid-19 Öncesi ve Covid-19 Dönemi Model Bulguları

Bağımlı Değişken	ROA				Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
Katılım Bankası	Kuveyt Türk	Dönem:	Covid-19 Öncesi			
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	P	Tolerans	VIF
Sabit	,040		,398	,711		
F1	-,058	-1,262	-1,165	,309	,142	7,022
F2	,031	,666	,404	,707	,061	16,271
F3	-,015	-,211	-,172	,872	,111	9,033
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	P		
,576 ^a	,332	-,170	,662	,617 ^b		
Katılım Bankası	Kuveyt Türk	Dönem:	Covid-19 Dönemi		Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	P	Tolerans	VIF
Sabit	,009		,644	,554		
F1	-,001	-,050	-,373	,728	,715	1,398
F2	-,098	-1,109	-8,595	,001	,764	1,310
F3	,059	,468	3,149	,035	,575	1,739
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,974 ^a	,949	,911	24,896	,005 ^b		

Kuveyt Türk Katılım bankasının aktif karlılığı ile F1, F2, F3 oranları arasındaki doğrusal regresyon modellerinin anlamlılığı ANOVA testi ile incelenerek Covid-19 öncesi dönem istatistiksel olarak anlamsız, Covid-19 dönemi ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunun Covid-19 döneminde düzeltilmiş R² değeri 0,911 olarak hesaplanmıştır. Bu değer anlamı Covid-19 dönemi için ROA'daki değişkenliğin %91,1'unun doğrusal regresyon modeli aracılığıyla bu üç bağımsız değişken tarafından açıklanıyor olduğudur.

Ayrıca modeldeki bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı VIF katsayısı ile incelenerek çoklu doğrusal bağlantının olmadığı tespit edilmiştir. Tablo 5'de yer alan VIF değerlerine bakıldığında değişkenler arasında (F1, F2 ve F3) çoklu doğrusal bağlantı bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde Covid-19 dönemi için sadece iki değişkenin etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Katsayılar için hesaplanan t değerlerine göre etkilerin birbirine yakın olmakla birlikte F2 değişkeninin etkisinin daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. Ulaşılan bulgulara göre Covid-19 dönemi için regresyon doğrusunun tahmini aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

$$\text{ROA Covid-19 dönemi} = 0,009 - 0,001 F1 - 0,098 F2 + 0,059 F3$$

İki model karşılaştırıldığında Covid-19 pandemisi öncesi döneme ilişkin modelin istatistiksel olarak anlamsız bulunması en önemli farklılıktır. Covid-19 öncesi dönemde model ve katsayı tahminlerinin anlamsız olmasına rağmen F2 ve F3 değişkenlerinin etki yönlerinin farklı olması ikinci bir farklılıktır. F2 değişkeni Covid-19 öncesi dönemde pozitif etkiliyken Covid-19 döneminde negatif etkili olmuştur. F3 değişkeninin Covid-19 öncesi dönemde etki yönü negatif iken Covid-19 döneminde pozitif etkisi olmuştur. F1 değişkeninde ise her iki dönem için de etkinin negatif olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Türkiye Finans Covid-19 Öncesi ve Covid-19 Dönemi Model Bulguları

Bağımlı Değişken	ROA				Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
Katılım Bankası	Türkiye Finans	Dönem:	Covid-19 Öncesi			
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	,038		1,111	,329		
F1	-,092	-2,759	-2,277	,085	,074	13,507
F2	,103	1,366	1,836	,140	,196	5,094
F3	-,050	-1,524	-1,832	,141	,157	6,365
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,752 ^a	,565	,239	1,734	,298 ^b		
Katılım Bankası	Türkiye Finans	Dönem:	Covid-19 Dönemi		Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	,043		1,406	,232		
F1	,014	1,121	1,896	,131	,366	2,729
F2	-,063	-,894	-1,423	,228	,324	3,085
F3	-,011	-,101	-,252	,814	,802	1,247
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,699 ^a	,488	,104	1,271	,397 ^b		

Türkiye Finans Katılım bankasının aktif karlılığı ile F1, F2, F3 oranları arasındaki doğrusal regresyon modellerinin anlamlılığı ANOVA testi ile incelenerek gerek Covid-19 öncesi dönem gerekse de Covid-19 dönemi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Modeldeki bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı VIF katsayısı ile incelenerek çoklu doğrusal bağlantının olmadığı tespit edilmiştir. Tablo 6'da yer alan VIF değerlerine bakıldığında değişkenler arasında (F1, F2 ve F3) çoklu doğrusal bağlantı bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde her iki dönem içinde değişkenlerin etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu koşullar altında elde edilen bulgulara göre Covid-19 dönemi için regresyon doğrusunun tahmini aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

$$ROA \text{ Covid-19 dönemi} = 0,043 + 0,014 F1 - 0,063 F2 - 0,011 F3$$

Her iki dönemde de model ve katsayı tahminlerinin anlamsız olmasına rağmen F1 ve F2 değişkenlerinin etki yönlerinin farklı olması ikinci bir farklılıktır. F1 değişkeni Covid-19 öncesi dönemde negatif etkiliyken Covid-19 döneminde pozitif etkili olmuştur. F2 değişkeninin Covid-19 öncesi dönemde etki yönü pozitif iken Covid-19 döneminde negatif etkisi olmuştur. F3 değişkeninde ise her iki dönem için de etkinin negatif olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Vakıf Katılım Covid-19 Öncesi ve Covid-19 Dönemi Model Bulguları

Bağımlı Değişken	ROA				Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
Katılım Bankası	Vakıf Katılım	Dönem:	Covid-19 Öncesi			
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	,052		,512	,635		
F1	-,036	-,671	-,701	,522	,176	5,680
F2	,024	,309	,291	,785	,143	6,983
F3	-,049	-,270	-,440	,683	,428	2,336
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,596 ^a	,355	-,129	,734	,584 ^b		
Katılım Bankası	Vakıf katılım	Dönem:	Covid-19 Dönemi		Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	-,025		-,364	,734		
F1	-,007	-,328	-,555	,608	,528	1,893
F2	-,100	-,583	-1,079	,341	,630	1,588
F3	,127	,733	1,044	,355	,374	2,677
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,514 ^a	,264	-,288	,478	,715 ^b		

Vakıf Katılım bankasının aktif karlılığı ile F1, F2, F3 oranları arasındaki doğrusal regresyon modellerinin anlamlılığı ANOVA testi ile incelenerek gerek Covid-19 öncesi dönem gerekse de Covid-19 dönemi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Modeldeki bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı VIF katsayısı ile incelenerek çoklu doğrusal bağlantının olmadığı tespit edilmiştir. Tablo 7’de yer alan VIF değerlerine bakıldığında değişkenler arasında (F1, F2 ve F3) çoklu doğrusal bağlantı bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde her iki dönem içinde değişkenlerin etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu koşullar altında elde edilen bulgulara göre Covid-19 dönemi için regresyon doğrusunun tahmini aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

$$\text{ROA Covid-19 dönemi} = -0,025 - 0,007 F1 - 0,100 F2 + 0,127 F3$$

Her iki dönemde model ve katsayı tahminlerinin anlamsız olmasına rağmen F2 ve F3 değişkenlerinin etki yönlerinin farklı olması ikinci bir farklılıktır. F2 değişkeni Covid-19 öncesi dönemde pozitif etkiliyken Covid-19 döneminde negatif etkili olmuştur. F3 değişkeninin Covid-19 öncesi dönemde etki yönü negatif iken Covid-19 döneminde pozitif etkisi olmuştur. F1 değişkeninde ise her iki dönem için de etkinin negatif olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Ziraat Katılım Covid-19 Öncesi ve Covid-19 Dönemi Model Bulguları

Bağımlı Değişken	ROA				Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
Katılım Bankası	Ziraat Katılım	Dönem:	Covid-19 Öncesi			
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	,004		,170	,873		
F1	-,041	-,801	-1,943	,124	,661	1,513
F2	,040	,554	,826	,455	,250	4,007
F3	,007	,068	,113	,915	,316	3,168
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,743 ^a	,551	,215	1,638	,315 ^b		
Katılım Bankası	Ziraat Katılım	Dönem:	Covid-19 Dönemi		Çoklu Doğ. Bağ.İst.	
	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	-,001		-,063	,953		
F1	,010	,420	3,939	,017	,495	2,019
F2	-,058	-,571	-5,342	,006	,493	2,029
F3	,054	,476	4,484	,011	,498	2,008
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	p		
,989 ^a	,978	,961	57,947	,001 ^b		

Ziraat Katılım bankasının aktif karlılığı ile F1, F2, F3 oranları arasındaki doğrusal regresyon modellerinin anlamlılığı ANOVA testi ile incelenerek Covid-19 öncesi dönem istatistiksel olarak anlamsız, Covid-19 dönemi ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Anlamlı bulunan Covid-19 döneminde düzeltilmiş R² değeri 0,961 olarak hesaplanmıştır. Bu değer anlamlı Covid-19 dönemi için ROA'daki değişkenliğin %96,1'inin doğrusal regresyon modeli aracılığıyla bu üç bağımsız değişken tarafından açıklanmakta olduğudur.

Ayrıca modeldeki bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı VIF katsayısı ile incelenerek çoklu doğrusal bağlantının olmadığına karar verilmiştir. Tablo 8'de yer alan VIF değerlerine bakıldığında değişkenler arasında (F1, F2 ve F3) çoklu doğrusal bağlantı bulunmadığı görülmektedir.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları incelendiğinde Covid-19 dönemi için her üç değişkenin de etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Katsayılar için hesaplanan t değerlerine göre etkilerin birbirine yakın olmakla birlikte F2 değişkeninin etkisinin daha büyük olduğu görülmektedir. Ulaşılan bulgulara göre Covid-19 dönemi için regresyon doğrusunun tahmini aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

$$\text{ROA Covid-19 dönemi} = -0,001 + 0,010 F1 - 0,058 F2 + 0,054 F3$$

İki model karşılaştırıldığında Covid-19 öncesi döneme ilişkin modelin istatistiksel olarak anlamsız bulunması en önemli farklılıktır. Covid-19 öncesi dönemde model ve katsayı tahminlerinin anlamsız olmasına rağmen etki yönlerinin farklı olması ikinci bir farklılıktır. F1 değişkeni Covid-19 öncesi dönemde negatif etkili iken Covid-19 döneminde pozitif etkilidir. F2 değişkeni için tersi durum söz konusudur. F3 değişkeninde ise her iki dönem için de etkinin pozitif olduğu görülmektedir.

7. Tartışma

Bir bankanın genel olarak avantaj ve fayda elde etme yeteneği, Aktif Kârlılığı Oranı (ROA) kullanılarak değerlendirilebilir. Daha yüksek bir ROA, bir şirketin mevcut kaynakları verimli ve etkili bir şekilde yönetebilecek yönetsel bir kapasiteye sahip olduğunu gösterir (Sahri vd. 2022) çalışmalarındaki bulgulara göre ROA oranının şirketin finansal performansında Covid-19 pandemisi öncesinde ve sonrasında değişiklikler olduğunu göstermektedir. Candra ve Indah (2020) araştırmalarında Covid-19 pandemisi öncesinde ve esnasında ROA üzerinde önemli bir etkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çalışmadaki bulgular da Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının ROA’larının pandemi öncesinde ve sonrasında anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Pandemi döneminde katılım bankalarının ROA’ları hala sağlıklı ya da normal seviyede olsa bile düşüş göstermiştir. Diğer taraftan Moeiz ve Juniar (2023) çalışmalarında katılım bankalarının finansal performansında, Covid-19 pandemisi öncesi ve sırasında ROA oranıyla ölçülen farklılıklar bulgulamamışlardır. Elbette İslami bankaların asıl kârının halka dağıtılan finansmanın paylaşımından elde edildiği dikkate alındığında bu makul karşılanıyor. İslami bankaların ROA’larındaki düşüş, hükümet tarafından pandemiden etkilenen işletmelere ve iş aktörlerine sağlanan borç ödeme teşviklerinin ve finansmanın hafifletilmesi için sağlanan teşviklerden kaynaklanmıştır (Azmi vd., 2021).

“TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fonlar” oranında pandemi öncesi ve pandemi sırasında önemli farklılık bulunmaktadır. Sağlanan finansman ne kadar fazla olur ise kullandırılacak finansmanın da o kadar büyük olduğunu göstermekte olup; finansman geliri artacak ve bu da karlılığı artıracaktır Covid-19 pandemisi sırasında katılım bankaların bu oranında gerileme olmuştur. Bu, pandemi sırasında katılım bankalarının finansmanı kanallara etme yeteneğinin büyük ölçüde azaldığını göstermektedir. Ancak Türkiye’deki katılım bankalarında bu orandaki azalmanın katılım bankalarının aktif karlılığı (ROA) üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Riani vd (2022) çalışmalarının bulgularına göre, pandemi sırasında “Toplam Kullandırılan Fonlar/Toplam Varlıklar” oranının (bu çalışmada F2) gerilediği tespit edilmiş olmakla birlikte, bu oranla ölçülen banka likidite düzeyinin Covid-19 pandemisi sırasında etkilenmediği tespit edilmiştir. Çünkü hem Covid-19 pandemisi öncesinde hem de sonrasında çalışmada dahil edilen katılım bankaları çok sağlıklı bir performans göstermişlerdir. Bu tespit, “Toplam Kullandırılan Fonlar/Toplam Varlıklar” oranının değeri düştükçe bankaların likidite sağlığının artacağını gösteren araştırmaların sonuçlarıyla uyumludur. Çünkü “Toplam Kullandırılan Fonlar/Toplam Varlıklar” oranı ne kadar büyük olursa, finansmanı dağıtmak için kullanılan toplam varlıklar o kadar küçük olmaktadır. Bu çalışmadaki bulgulara Riani vd (2022) çalışmasındaki sonuçları destekler niteliktedir. Bu çalışmada araştırma kapsamındaki Türk katılım bankalarının “Toplam Kullandırılan Fonlar/Toplam Varlıklar” oranının düştüğü tespit edilmiştir. Diğer taraftan yapılan regresyon çalışmalarının bulgularına göre “Toplam Kullandırılan Fonlar/Toplam Varlıklar” oranındaki azalma Türk katılım bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların aktif karlılıklarının (ROA) da azaltıcı etki göstermiştir.

Covid-19 pandemisi sırasında müşterilerden toplanan fonlar (mevduat/katılım hesabı) her iki bankacılık türünü de pek etkilememiş, minimal bir etkisi olmuştur. Diğer taraftan Ludeen ve Masih (2017) çalışmalarının bulgularına göre katılım bankacılığında toplanan katılım hesaplarında daha fazla eksiklik söz konusudur. Pandemi öncesinde katılım bankacılığı büyümekteydi ancak yine de geleneksel bankacılığa kıyasla fon toplama konusunda eksikleri mevcuttu. Çünkü faiz, geleneksel bankaların müşterilerini mevduata çekmesindeki temel belirleyicidir. Kârlarını, müşterilere daha düşük bir oran ödeyerek ve borçlulardan yüksek bir oran talep ederek elde etmektedirler. Müşteriler, konvansiyonel bankalardaki mevduatları karşılığında sabit bir faiz oranı aldıklarından emindirler ancak katılım bankacılığında kâr oranları farklılık gösterdiğinden, müşteriler kendilerine geleneksel bankacılığa göre daha düşük bir faiz oranı verilebileceğinden şüphe duymaktadırlar. Covid-19 pandemisinde bankaların müşterileri para yatırmaya teşvik edecek pazarlama programları konusunda farklı tasarımlar yapması gerekmiştir. Baicu vd. (2020) çalışmalarının bulgularına göre, pandeminin başlangıcında karantina nedeniyle bankayı fiziksel olarak yalnızca sınırlı sayıda müşteri ziyaret etmiştir. Ichsan vd. (2021) çalışmasının bulgularına göre ise diğer bir faktör de pandemi sırasında çok sayıda insanın işini kaybetmesi ve mali zorluklarla karşı karşıya kalmasıdır. Müşterilerin neredeyse %25,9’u ayda sadece bir kez bankayı ziyaret etti ve müşterilerin %58’i pandemi döneminde bankaya gitmedi. Ayrıca müşterilerin %92’si ATM’leri nakit çekmek için kullanırken sadece %19’u para yatırma/transfer için

kullandı; bu da Covid-19 pandemisi sırasında müşterilerin bankalara para yatırma eğiliminin olmadığını göstermektedir. Mevduatlar üzerinde önemli bir etki yaşanmadı; pandemi ve ekonomik koşullar nedeniyle müşteriler belirsizlik ve finansal kriz nedeniyle yeni para yatırmak istemediler. Pandemi sırasında düşük ve orta gelir sınıfındaki müşteriler para yatırmak yerine daha çok para çekmeye odaklanmışlardır.

Bu çalışmanın sonuçları da “Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Varlıklar” (F3) oranının Covid-19 pandemisi sırasında azaldığını göstermekte olup yukarıdaki çalışmaların sonuçlarıyla tutarlıdır. Buna rağmen “Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Varlıklar” oranının Türkiye’deki katılım bankalarının aktif karlılığı üzerindeki etkisinin arttığı görülmektedir. Hatta 4 bankadan üçünde pandemi öncesinde banka karları (ROA) üzerindeki etkisi düşükken pandemi sırasında ROA (aktif karlılığı) üzerindeki etkisi artmıştır.

Kullandırılan Fonlar/Toplanan Fonlar oranının (geleneksel bankalarda Kredi/Mevduat oranı) hem geleneksel bankalar hem de katılım bankaları grubu içinde genellikle düşme yönünde bir seyir izlediği görülmektedir. Gerek katılım bankalarında gerekse de geleneksel bankalarda Covid-19 pandemisi ile beraber kullandırılan fonlarda ve toplanan fonlarda artışlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Fakat katılım bankalarında pandemi öncesinde de 1’in altında olan Kullandırılan Fonlar/Toplanan Fonlar oranlarının, pandemi ile birlikte geleneksel bankalara mevduat akışının fazla olması sebebiyle biraz daha düştüğü görülmektedir (Çöllü, 2021: 484). Bu çalışmanın sonuçlarına göre ise toplanan ve kullandırılan fonlara ilişkin F2 ve F3 oranlarının pandemi sonrası dönemde pandemi öncesi döneme göre Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarında artış gözlemlendiği bulgulanmıştır.

Geçtürk vd. (2021) çalışmalarında Covid-19 öncesi döneme bakıldığı zaman, bankaların genel performans değerlemesinde en yüksek önem derecesine sahip ikinci kriterin “Toplanan Fonlar” olduğunu; Covid-19 döneminde ise, bankaların genel performans değerlemesinde en yüksek öneme sahip kriterin “Net Kar” olduğu bulgulanmıştır. Aynı çalışmada Covid-19 öncesi dönemde, katılım bankaları arasında en iyi performansla sahip katılım bankası Vakıf Katılım Bankası A.Ş.’dir. Covid-19 pandemisi sonrası dönemde ise, katılım bankaları arasında en iyi performansı gösteren banka Vakıf Katılım Bankası A.Ş’ olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki sonuçlara göre ise Covid-19 döneminde “TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon” değişkeni aktif karlılığı üzerinde en fazla etkiye sahip olan katılım bankası Türkiye Finans Katılım Bankası olmuş, ikinci sırada ise Ziraat Katılım Bankası gelmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları genel olarak “TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon (F1)”, “Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar (F2)” ve “Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar (F3)” değişkenlerinin Türkiye’deki katılım bankalarının aktif karlılıklarını açıkladığını göstermektedir. “TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon” ve “Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar” oranı ve aktif karlılığı oranının (ROA) değişkenlerinin Covid-19 döneminde ortalama değerlerinin düştüğü, “Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar” değişkeninin ise Covid-19 pandemisi döneminde ortalama değerinin yükseldiği görülmektedir.

Covid-19 döneminde “TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon” değişkeni aktif karlılığı üzerinde en fazla etkiye sahip olan katılım bankası Türkiye Finans Katılım Bankası olmuş, ikinci sırada ise Ziraat Katılım Bankası gelmiştir. Covid-19 pandemisi döneminde “Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar” değişkeni aktif karlılığı üzerinde en fazla etkiye sahip olan katılım bankası Vakıf Katılım Bankası olmuş, ikinci sırada Kuveyt Türk Katılım Bankası gelmiştir. “Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar” değişkeninin Covid-19 pandemisi döneminde aktif karlılığı üzerinde en fazla etkiye sahip olan banka Vakıf katılım bankası olmuş, ikinci sırada Kuveyt Türk Katılım Bankası gelmiştir.

“TP Kullandırılan Fon / Toplam Kullandırılan Fon” değişkeninin Covid-19 pandemisi öncesi dönemde katılım bankalarının aktif karlılıkları üzerindeki etkisi genelde negatif iken, Covid-19 pandemisi döneminde bu etki ya sıfıra yaklaşmış ya da pozitif dönüşmüştür. “Toplam Kullandırılan Fon / Toplam Varlıklar” değişkeninin Covid-19 öncesi dönemde çalışma kapsamındaki tüm katılım bankalarında pozitif iken; Covid-19 pandemisi döneminde bu etki tüm katılım bankaları için negatif değer almıştır. “Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar” değişkeninin aktif karlılıkları üzerindeki etkisi Covid-19

pandemisi öncesi ve Covid-19 pandemisi döneminde özel sermayeli katılım bankaları için etkisi negatif olarak gerçekleşirken, kamu sermayeli katılım bankalarında bu etkinin genelde pozitif olduğu görülmektedir. Sonuç olarak; Covid-19 pandemisi döneminde katılım bankalarının, toplam toplanan fonlarında azalma olduğu, kullandırılan fonlarında düşme meydana geldiği, TP kullandırılan fonlarda azalma olduğu ve tüm bunların sonucunda katılım bankalarının özkaynak karlılıklarının da azaldığı görülmektedir.

Katılım bankaları tüm ekonomik birimler gibi Covid-19 pandemisinin faaliyetleri üzerindeki etkilerini hissetmiş olup devam eden süreçte varlıklarını sürdürebilmeleri için günün koşullarına uyum sağlayabilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, katılım bankalarının Covid-19 pandemisi sonrası yeni normal dönemde fon toplamaya ve fon kullandırmaya ilişkin yeni stratejiler geliştirmesi ve finansman politikalarını yeniden yapılandırmaları gerekmektedir. Katılım bankalarının bu süreçte gelişmekte olan işletmeleri seçerek büyümeyi teşvik etmeleri, bankacılık hizmetlerinin dijitalleştirme düzeyini artırmaları, KOBİ'lere destek olarak fon kullandırmaları, hem finansal hizmetler hem de finansal ürün bazında yenilikler yapmaları gerekmektedir.

Kaynakça

- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemleri, *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3): 120-1333.
- Aytekin Y. E. ve Keskin, Ö. (2018). Katılım Bankalarının Youtube Yönetimi Analizi: İslami Finansal Ürün Ve Hizmet İtibarlarının Sosyal Medya Üzerinden Artırımı. *Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar içinde*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Azmi, F., Pramono, N. H., ve Wahyuni, M. (2021). Analisis Tingkat Kesehatan Bank Syariah Menghadapi Pandemi Covid-19 [Analysis of the Health Level of Islamic Banks Facing the Covid-19 Pandemic]. *Jurnal Ilmiah Ekonomi Islam*, 7(3), 1880-1888.
- Baicu, C. G., Iuliana P. G., Daniel A. G. ve Gheorghe E. (2020). The Impact of Covid-19 on Consumer Behavior in Retail Banking. Evidence from Romania. *Management and Marketing*, 15(1), 534-556.
- Candera M. Ve Indah K. D. (2020). Financial Performance Islamic Banking: A Comparative Analysis Before and During the Covid-19 Pandemic in Indonesia. *International Journal of Business, Management & Economics Research*, 1(2), 44-52.
- Çiller T. ve Çizikça M. (1989). *Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri*, İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Çöllü A. D. (2021). Katılım Bankaları mı? Geleneksel Bankalar mı? Covid-19 Salgınının Finansal Performans Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Değerlendirme, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2), 477-488.
- Delice G. ve Karadaş H. A. (2022). The Effects Of Global Economic Crises On Performance Of Participation Banks: The Case Of The Covid-19 Outbreak, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (62), 87-119.
- Diker F. ve Onay E. (2022). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Analizi, *Journal of Academic Value Studies*, 8(3), 328-338.
- Erden B. ve Yanık R. (2022). Sektörel Gelişimde Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi Birlikteliği: Katılım Bankacılığı Örneği, *Journal of Academic Value Studies*, 8(3), 204-219.
- Eken M. H. ve Öztürk N. (2019). Finans Teorisi Kapsamında Katılım Bankacılığı Ve Yeniden Yapılanma Önerisi, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 46-62.
- El-Chaarani H., Ismail, T. H., El-Abiad Z. And El-Deeb M. S. (2022). The Impact of Covid-19 on Financial Structure and Performance of Islamic Banks: a Comparative Study with Conventional Banks in the GCC Countries, *Journal of Economic and Administrative Sciences*, Vol. Ahead-of-print No. Ahead-of-print <https://doi.org/10.1108/JEAS-07-2021-0138>

- Ersoy, H., Gürbüz A. O. ve Fındıkçı E. M. (2020). Covid-19'un Türk Bankacılık ve Finans Sektörü Üzerine Etkileri, Alınabilecek Önlemler, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 19(37), 146-173.
- Fajri M. Z. N., Muhammad A. A. B., Umam K., Putri L. P. ve Ramadhan M. A. (2022). The Effect Of Covid-19 And Sectoral Financing On Islamic Bank Profitability In Indonesia, *Journal Of Islamic Economic Laws*, 5(1), 38-60.
- Gençtürk M., Senal S. ve Aksoy E. (2021). Covid-19 Pandemisinin Katılım Bankaları Üzerine Etkilerinin Bütünleşik CRITIC-MARCOS Yöntemi İle İncelenmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 92(1), 139-160.
- Gürçay H. R. ve Çakan C. D. (2022). Covid-19 Sürecinde Katılım Bankaları İle Özel Mevduat Bankalarının Performans Değerlendirmesi: Türkiye Örneği, *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Hasan Z. (2020). The Impact Of Covid-19 On Islamic Banking In Indonesia During The Pandemic Era Journal of Entrepreneurship and Business, *Journal of Entrepreneurship and Business*, 8(2), 19-32.
- Ichsan R. N., Suparmin S., Yusuf M., Ismal R. ve Sitompul S. (2021). Determinant of Sharia Bank's Financial Performance during the Covid-19 Pandemic, *Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal)*, 4(1), 298-309.
- Khoirunnisa S., ve Aliludin A. (2021). Comparative Analysis Of The Efficiency Of Islamic Banking In Indonesia Before And During Covid-19 Pandemic, *Advanced International Journal of Business, Entrepreneurship and SMEs*, 3(9), 277-287.
- Köse E., Yörük E. F., Özdağoğlu A. ve Bakci İ. (2021). Katılım Bankalarına Ait Camels Oranlarının Maut Yöntemi İle Analizi: Covid-19 Öncesi Ve Sürecinde Bir Karşılaştırma, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 991-1005.
- Leech N. L., Barrett K. C. ve Morgan G. A. (2005). SPSS For Intermediate Statistics: Use and Interpretation. Mahwah, N.J. : Lawrence Erlbaum.
- Ludeen, A. ve Mansur M. (2017) What Factors Affect Islamic Bank Deposits? Malaysian Case Based on ARDL. Available online: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/109880/1/MPRA_paper_109880.pdf
- Moeiz R. C. ve Juniar A. (2023). Comparison of Financial Ratios Before and During the COVID-19 Pandemic in Islamic Banking in Indonesia. *Open Access Indonesia Journal of Social Sciences*, 6(7), 1288-1296.
- Montgomery D. C., Peck E. A. Ve Vining G. G. (2013). *Doğrusal Regresyon Analizine Giriş*. M. A. Erar (Çeviri Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Özulucan A. ve Deran A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Özsoy İ. (1987). *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Palembang M. ve Indah K. D. (2020). Financial Performance Islamic Banking: a Comparative Analysis Before and During the Covid-19 Pandemic in Indonesia, *International Journal of Business, Management and Economics*, 1(2), 44-52.
- Pandia F. (2012). *Manajemen Dana dan Kesehatan Bank (Bank's Funds and Health Management)*, Jakarta: Rineka Cipta.
- Pituch K. A. ve Stevens J. P. (2016). Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences, London: Routledge.

- Riani D., Maulani D., Megawati D., Hasnin H. R., Rumiasih N.A., Sari P. (2022). Comparative Analysis of Financial Performance Before and During the Covid-19 Pandemic at BTPN Syariah. *Jurnal Akuntansi: Kajian Ilmiah Akuntansi*, 9(2), 189-204.
- Riyadi S. (2006). *Banking Asset and Liability Management*, Jakarta: Fakultas Ekonomi Universitas Indonesia.
- Rose P. (2002). *Commercial Bank Management (Irwin Series in Finance)*, New York: Mc Graw-Hill International Editions.
- Sahri, Y., Bari, A., Kalsum, U., Hidayat, R., & Permana, A. (2022). Analisis Perbandingan Kinerja Keuangan Bank BNI Syariah dan Bank BRI Syariah di Masa Pandemi Covid-19 [Comparative Analysis Of The Financial Performance of Bank BNI Syariah and Bank BRI Syariah During the Covid-19 Pandemic]. *Owner: Riset Dan Jurnal Akuntansi*, 6(4), 3848-3859.
- Siamat D. (2005). *Manajemen Lembaga Keuangan (Management of Financial Institutions)*, Jakarta: Badan Penerbit Fakultas Ekonomi Universitas Indonesia.
- Şensoy N., Bayraktar O. ve Arslan H. (2020). *Covid-19 Salgınının Neden Olduğu Ekonomik Duraksamanın Katılım Bankaları Üzerindeki Etkileri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Ekonomik Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tunç H. (2016). *Katılım Bankacılığı-Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Ünsal A., ve Duman S. (26-27 Mayıs 2005). Türkiye'deki Bankaların Performanslarının Temel Bileşenler Yaklaşımı İle Karşılaştırmalı Analizi, *VII. Ulusal Ekonometri Ve İstatistik Sempozyumu*, İstanbul.
- Yurttadur M. (2021). Covid-19 Pandemisinin Katılım Bankalarının Karlılıklarına Etkileri, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(4), 2285-2297.
- <https://tkbb.org.tr/veri/istatistikler> (Erişim Tarihi: 01.02.2024)
- https://tkbb.org.tr/Documents/sektor_mukayese/TEMMUZ_2022.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2024)

Research Article

Türkiye Katılım Bankacılığı Sektöründe Covid-19 Öncesi (2018-2019) ve Sonrası Dönem (2020-2021) Toplanan Fonların ve Kullandırılan Fonların Aktif Karlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi

Examining the Relationship of Funds Collected and Funds Allocated with Return on Assets in Turkish Participation Banking Sector Before(2018-2019) and After COVID-19(2020-2021)

Salih TORUN

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

salih.torun@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0820-4203>

Extensive Summary

The economic crisis caused by the Covid-19 pandemic has affected many stakeholders in the financial sector in various ways. With the pandemic, the banking sector has been affected by this extraordinary situation. In this process, the transition from branch banking applications to Internet banking applications in banks has accelerated. Banking services offered over the Internet have increased in diversity and branch mobility has decreased. On the other hand, banks have started to focus on technological infrastructure investments to adapt to this process. However, general disruptions and contractions in economic activities have greatly increased the credit risks of banks. During the COVID-19 pandemic period, new searches and new models have come to the fore to meet the new loan needs of businesses and to collect deposits to meet these loan demands. In this context, participation banks have started to engage in activities to adapt to the process by making the necessary changes and innovations within the framework of Islamic finance principles to meet the needs of those who supply and demand funds in the Covid-19 pandemic environment. Since these institutions are an important component of the financial sector, they have also been affected by this extraordinary period.

It is possible to discuss the impact of the Covid-19 pandemic on participation banking under three headings: increase in financial risks, impairment of assets and tightening of the profit-sharing system. Compared to traditional banks, participation banking appears to have more flexibility and instruments to reduce the effects of the economic problems caused by the COVID-19 pandemic. Participation banks are in an advantageous position with the profit-sharing theory and thus can operate more effectively in coping with economic crises. Economic crisis periods are seen as an excellent opportunity for participating banks to strengthen their market shares. On the other hand, in economic crisis environments, participation banks may face risks such as a decrease in funding, deterioration in asset quality and tightening of profit sharing. For this reason, participation banks need to correctly understand these risks and take precautions while conducting their activities during pandemic periods.

Since a pandemic of the magnitude of COVID-19 is not common around the world, there are not many studies on the impact of such pandemics affecting banks in other parts of the world, including Turkey. While there are studies in the literature revealing the effects of the Covid-19 pandemic on traditional banks; The performance of participation banks, which are claimed to be more resistant to financial crises and structural breaks due to their asset-based and risk-sharing-based structures in financial crisis environments, during the Covid-19 pandemic crisis was deemed worth examining. This study aims to examine the relationship between the asset profitability, funds collected and funds provided by five participating banks operating in Turkey before COVID-19 (2018-2019) and after the COVID-19

pandemic (2020-2021). In this context, data on financial ratios and profitability rates regarding fund collection and disbursement have been compiled for the quarterly periods between 2018 and 2021; The data were analyzed in the SPSS 23 program.

The relationships between selected rates of fund collection and fund disbursement and profitability ratios of five participation banks operating in Turkey for the 2018-2020 period were analyzed using the regression analysis method. One of the 6 participation banks operating in Turkey (Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.) was excluded from the analysis because it did not have all the data for the analysis period (it received an operating permit in 2019). Since the operating structures, asset sizes, and equity sizes of the other five participation banks were different from each other, the participation banks were analyzed separately in line with the created regression model, with the concern that a general regression would render the analysis meaningless. Participation banks operating in Turkey included in the analysis are Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., and Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. as private capital, and Vakıf Katılım Bankası A.Ş. and Ziraat Katılım Bankası A.Ş. as public capital.

The skewness and kurtosis coefficients of the data of the banks within the scope of the analysis were examined (Table 3) and it was seen that they varied within the range accepted in the literature, as stated below, therefore the data was accepted to be normally distributed. As a result of examining the Q-Q graphs of the data, it was seen that the data were normally distributed. VIF values of the data were examined and it was understood that there was no multicollinearity between the variables. ANOVA tests and regression analyses were conducted to compare data before and after the Covid-19 pandemic.

Within the scope of the study, "Return on Assets Ratio" (ROA) was used as the dependent variable. The return on assets ratio is calculated as "Net Profit for the Period/Total Assets". ROA is a measure of banks' potential to generate profits with the assets they own. ROA also reflects the effectiveness of banks in asset management. Three independent variables were used in the study. These variables; "Turkish Currency(TP) Funds Allocated/Total Funds Allocated" Ratio (F1), "Total Funds Allocated /Total Assets" Ratio (F2) and "Total Collected Funds/Total Assets" Ratio (F3).

According to the results of the study, it was determined that the variables "TP Funds Allocated / Total Funds Allocated (F1)", "Total Funds Allocated / Total Assets (F2)" and "Total Collected Funds / Total Assets (F3)" explained the asset profitability of participation banks in Turkey. It was found that the data regarding all variables for the period before and after the COVID-19 pandemic differed statistically significantly. During the COVID-19 pandemic, the effect of the "Total Funds Allocated / Total Assets" ratio on the asset profitability of participation banks reversed and turned negative. The average values of the "TP Funds Allocated / Total Funds Allocated" and "Total Funds Allocated / Total Assets" ratio and return on assets ratio (ROA) decreased during the COVID-19 period, and the "Total Collected Funds / Total Assets" variable decreased during the COVID-19 pandemic period. It can be seen that the average value has increased.

During the COVID-19 period, the participation bank that had the most impact on the asset profitability of the "TP Funds Allocated / Total Funds Allocated" variable was Türkiye Finans Katılım Bankası and Ziraat Participation Bank came in second place. During the COVID-19 pandemic period, the participation bank that had the most impact on the asset profitability of the "Total Funds Allocated / Total Assets" variable was Vakıf Katılım Bankası and Kuveyt Türk Katılım Bankası came in second place. The bank that had the most impact on the asset profitability of the "Total Collected Funds / Total Assets" variable during the COVID-19 pandemic period was Vakıf Katılım Bankası, and Kuveyt Türk Katılım Bankası came in second place.

While the effect of the "TP Funds Allocated / Total Funds Allocated" variable on the asset profitability of participation banks in the pre-COVID-19 pandemic period was generally negative, during the COVID-19 pandemic period, this effect either approached zero or turned positive. While the "Total Funds Allocated / Total Assets" variable was positive in all participation banks within the scope of the study in the pre-COVID-19 period; During the COVID-19 pandemic period, this effect took on a negative value for all participation banks. While the effect of the "Total Collected Funds / Total Assets" variable on asset profitability was negative for private capital participation banks before the COVID-19 pandemic and during the COVID-19 pandemic period, this effect is generally positive in public capital

participation banks. In conclusion; During the COVID-19 pandemic period, it is seen that there was a decrease in the total collected funds of the participation banks, a decrease in the funds allocated, a decrease in the funds allocated in TL, and as a result of all these, the return on equity of the participation banks decreased.

Participation banks, like all financial actors, have felt the effects of the COVID-19 pandemic on their activities and must be able to adapt to the conditions of the day in order to continue their existence in the ongoing process. For this reason, participation banks need to develop new strategies for collecting and allocating funds and restructure their financing policies in the new normal period after the COVID-19 pandemic. In particular, participation banks' provision of a variety of interest-free products in terms of collecting funds or disbursing funds and offering new products in this field may enable these banks to increase their market shares in the financial sector.